

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
В ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ****DIGITALIZATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES
IN THE PROCESS OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE**

Стешенко Т.В., к.ю.н.,

доцентка кафедри державного будівництва

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Смольська Я.В., студентка I курсу магістратури факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В статті проаналізовано місце громад, як основи адміністративно-територіального устрою держави, в процесі повоєнної відбудови. Так само було визначено основні завдання та пріоритети, на які наразі зорієнтовані політики місцевих влад, констатовано беззаперечний внесок цифровізації у відновлення спроможності та самостійності регіонів.

Визначено основні заходи та програми, реалізовані з початку повномасштабного вторгнення в сфері електронного урядування, як на національному, так і на місцевому рівнях. Було встановлено чіткий взаємозв'язок між загальнодержавними проектами цифровізації й діджиталізацією на рівні громад, адже розвиток останніх прямо залежить від прийнятих цифрових рішень на державному рівні, в свою чергу як державна політика будує стратегії на основі потреб та особливостей територій.

Акцентовано увагу на поточних та майбутніх цифровізаційних проектах повоєнного відновлення, що реалізуються в конкретних областях, зроблено висновок про важливість розвитку соціальних послуг в електронному просторі, що особливо є актуальним для віддалених від районних центрів громад. Досліджено актуальність інституту CDTO, що реалізується в рамках проекту CDTO Campus в громадах, його поточний розвиток у цифрову трансформацію територій.

Розглянуто важливість принципів відкритості і гласності в процесі здійснення проєктів по відбудові громад, реалізація яких сприятиме зменшенню корупційних ризиків, контролю громадськістю за фінансовими потоками та діалогу між місцевою владою та жителями. Прозорості відновлювальних процесів можна досягти завдяки створенню веб-порталів та сервісів з фіксуванням ініційованих громадами проєктів, а також залучення громадянського суспільства до пропозицій. Як приклад було наведено діючу платформу DREAM, в якій реєструються ініціативи представників громад.

Увага приділена важливості цифрової грамотності жителів громад, а також працівників органів місцевого самоврядування. Імплементація технологій не можлива без опанування відповідних навичок задля безперешкодного користування всіма їхніми перевагами.

Ключові слова: цифровізація, територіальні громади, відновлення, повоєнна відбудова.

The article analyzes the place of communities as the basis of the administrative-territorial structure of the state in the process of post-war reconstruction. The main tasks and priorities that local authorities are currently focused on were also identified, and the undeniable contribution of digitalization to restoring the capacity and independence of regions was stated.

The main measures and programs implemented since the beginning of the full-scale invasion in the field of e-government, both at the national and local levels, were identified. A clear relationship was established between national digitalization projects and digitalization at the community level, since the development of the latter directly depends on digital decisions made at the state level, in turn, as state policy builds strategies based on the needs and characteristics of territories.

Attention is focused on current and future digitalization projects of post-war reconstruction that are being implemented in specific regions, and a conclusion is drawn about the importance of developing social services in the electronic space, which is especially relevant for communities remote from district centers. The relevance of the CDTO institute, implemented within the CDTO Campus project in communities, and its current development in the digital transformation of territories were investigated.

The importance of the principles of openness and transparency in the implementation of community reconstruction projects was mentioned, the implementation of which will contribute to reducing corruption risks, public control over financial flows, and dialogue between local authorities and residents. Transparency of reconstruction processes can be achieved through the creation of web portals and services with recording of projects initiated by communities, as well as involving civil society in proposals. The current DREAM platform, which registers initiatives of community representatives, was cited as an example.

Attention was paid to the importance of digital literacy of community residents, as well as employees of local government bodies. Implementation of technologies is not possible without mastering the relevant skills for unhindered use of all their benefits.

Key words: digitalization, territorial communities, reconstruction, post-war reconstruction.

Постановка проблеми. Цифровізація в сучасному світі проникла в усі сфери життєдіяльності, не оминувши процеси державного й муніципального управління. Цифрові технології в повсякденному житті громади значно оптимізують взаємодію місцевих органів влади та жителів, спрощують надання адміністративних послуг та дозволяють краще дізнатися про потреби населення. Насправді, реформування України в бік діджиталізації був актуальним ще й до повномасштабного вторгнення, адже постає одним із найскладніших питань в усьому комплексі трансформаційних процесів держави на шляху до європейського співтовариства. Особлива складність обумовлюється тим, що такі зміни потребують як фінансових ресурсів і належного правового забезпечення, так і розвитку «цифрової» культури у громадян. Як показала практика, далеко не всі громади застосовували цифрові інструменти, перед-

бачені Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки ще до початку повномасштабного вторгнення (особливо це стосується сіл та селищ). Більш того, крім стратегії цифровізація передбачена й Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС та Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства, що вказує на значущість переходу українського суспільства на етап електронного урядування. В умовах війни та повоєнній відбудові країни діджиталізація відіграватиме ключову роль, адже сприятиме підвищенню контролю за розподілом та використанням ресурсів та відслідковуванню потреб жителів тієї чи іншої громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відбудови громад після закінчення війни постало ще з початком повномасштабного вторгнення; оцінювалися перспективи та тенденції повоєнного розвитку та відновлення.

Велика увага приділяється вивченню цифровізації в соціальній та економічних сферах, про що свідчать публікації таких дослідників, як Антонової О. Ю., Жаворонок А. В., Квасній З. В., Кривенкової Р. Ю., Літвінова О. Г., Лопашук І. А., Мельника О. А., Серьогіна С. Г., Строгуш Ю. Б. та інших, а також велика кількість статей й дискусій спеціалістів в сфері розвитку громад та містобудування в електронних блогах.

Метою дослідження є теоретичний аналіз нормативного регулювання та практичної діяльності органів і посадових осіб, які формують та реалізують здійснення цифровізації на державному і муніципальному рівні, а також розробка цифрових технологій в повсякденному житті громади.

Виклад основного матеріалу. В процесі повоєнної відбудови України відіграватимуть особливу роль саме громади, як нижча ланка територіального устрою. Вони є основою стратегічного планування держави в повоєнний час, адже будь-який план повинен виходити з потреб населення, що є досить диверсифікованими, в залежності від деяких факторів, як-то масштаби руйнувань, кількості населення, розвитку інфраструктури та ін. Основними суб'єктами, до відання яких належать питання відновлення та цифровізації громад наразі є Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство цифрової трансформації України, які реалізують програми по зміцненню спроможності громад. Ще в 2023 році за ініціатииви Мінцифри у Львові відбувся Форум цифрових громад, учасниками якого були, в тому числі, й представники громад Вінницької, Волинської, Одеської, Чернігівської, Дніпропетровської та Луганської областей. На заході обговорювалися основні результати цифрової трансформації територій та потенційні заходи щодо підвищення її ефективності. Особливу важливість наразі має розвиток інституту CDTO, що реалізується за допомогою проекту CDTO Campus і який передбачає так званих «цифрових лідерів» на місцевих рівнях. Ці фахівці повинні відповідати за імплементацію електронних технологій в громаді, що є особливо актуальним в сільських місцевостях, де населення не пристосоване до багатьох переваг цифровізації [1]. Насправді, тут проявляється одна з перешкод на шляху до електронного урядування, адже розвиток громад є нерівномірним (залежно від їх віддаленості, фінансових можливостей, освіченості жителів тощо), що вимагає запровадження посади цифрового лідера задля координування трансформацією та формування цифрової грамотності у населення. Крім згаданого Форуму була проведена зустріч експертів з диджиталізації в рамках запуску проекту «Акселератор цифрової стійкості «Громада 4.0», на якій так само було згадано про важливість інституту CDTO. Для Міністерства цифрової трансформації на сьогоднішній день одним з пріоритетних завдань являється навчання громадських цифрових представників і сприяння запровадженню цього фахівця в усіх областях країни [2]. «Громада 4.0» загалом орієнтована на представників органів місцевого самоврядування, на допомогу у впровадженні діджитальних проєктів на місцях як під час війни, так і в повоєнний період. Проаналізувавши мапу громад-учасниць, виставлену на офіційному веб-сайті програми, можна побачити, що, до прикладу, в Харківській області такими громадами є Близнюківська, Донецька та Нововодолазька селищні територіальні громади, при чому зосереджені вони на різних аспектах: Е-послугах (транспорт, комунальні послуги), ГІС (Геоінформаційна система) та публічних послугах відповідно. Так чи інакше, місцеві влади орієнтують свої зусилля на модернізацію різноманітних послуг для населення, що є однією із складових й Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [3]. Окремо слід зазначити за програму «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), яка реалізується Фондом Східної Європи, Мінцифри та Фондом

Innovabridge, і яка вже має свої результати. Як приклад можна навести Макарівську селищну громаду, яка сумісно з Данією та Громадською спілкою «Український фонд енергоефективності та енергозбереження» ще в 2023 році запровадили проєкт щодо цифровізації громади. В рамках договору передбачено, що громаді надається доступ до програм, що забезпечать електронні документообіг, опрацювання звернень громадян та надання публічних послуг [4]. Ще одним здобутком програми EGAP стало започаткування так званої мобільної валізки ЦНАП, що стало особливо актуальним під час війни. Технологія передбачає здійснення діяльності ЦНАП-ів на виїзній основі, а саме задля надання послуг особам, які внаслідок інвалідності, літнього віку, перебування в лікарні обмежені у фізичному доступі до ЦНАП-у. Валізка оснащена комп'ютером, відповідними програмами, інтернет-доступом [5]. Без сумнівів, така практика набуде поширення в повоєнний час через, на жаль, збільшення кількості людей з інклюзією і зростання потреби у послугах по відновленню житла.

Інформатизація сфери послуг є ключовим також через появу нових їх видів, які, зокрема, стосуються внутрішньо-переміщених осіб. Ураховуючи збільшення навантаження на місцеві органи влади, а також ведення бойових дій, особливо активних в деяких областях України і об'єктивне побоювання мешканців відвідувати ЦНАП-и і соціальні служби, функціонування таких сервісів як Єдиний портал державних послуг Дія, «Допомога, ПК «ПС «Соціальна громада» та ін. є цілком виправданим. Однак існують деякі проблемні питання в цифровізації послуг, що стосуються кібербезпеки, належного нормативного регулювання та навчання працівників соціальних служб. Важливим також є наявність уніфікованих регіональних веб-порталів, в яких була б зосереджена інформація про послуги, що сприяло б підвищенню обізнаності населення про них. Прикладом такого сервісу в Харківській області є мапа послуг, що міститься на офіційному веб-сайті Харківської ОВА і яка «розбита» по районах області і окремих громадах, що віднесені до того чи іншого району. В переліку до кожної з громад міститься інформація про соціальні послуги та послуги для ветеранів, а також місця, де їх можна отримати [6].

Серед інших проведених заходів, що стосувалися обговорення цифровізації громад в процесі їх повоєнного відновлення були слухання у Комітеті з питань цифрової трансформації 27 липня 2023 року на тему «Смарт інфраструктура для післявоєнного відновлення та розвитку громад та територій». Було визначено основні діджитальні потреби громад, серед яких більш швидкісний Інтернет та стабільне покриття (особливо стосується віддалених місцевостей), система електронного голосування, інструменти електронної демократії, картки мешканців тощо [7]. З огляду на те, що на загальнонаціональному рівні Планом відновлення України передбачено побудову цифрової держави, всі перелічені заходи на місцевих рівнях сприятимуть досягненню цієї глобальної мети.

Важливим показником ефективності впровадження електронного урядування в громадах є Індекс цифрової трансформації, який розраховується щорічно Міністерством цифрової трансформації. Цікавою особливістю останнього Індeksu є врахування індивідуальних е-проєктів областей, що вказує на стимулювання громад впроваджувати цифрові рішення і самостійно вирішувати цифровим лідерам які галузі області потребують таких реформувальних, виходячи з потреб населення. За показниками 2024 року середній бал цифрової трансформації по Україні загалом становить 0,497 бали з 1 можливого. Найвищу оцінку здобула Львівська область, найнижчу – Донецька [8]. Індекс допомагає структурувати результати діяльності обласних органів влади, побачити слабкі та сильні сторони в кожному регіоні, що допоможе намітити план проєктів на майбутнє.

Ключовим принципом в процесі відбудови громад є відкритість і гласність, які полягають у наданні можливості мешканцям відслідковувати надходження грошових коштів та інших ресурсів «від донору до будівництва», контролювати міжбюджетні трансферти за будь-якими проектами [9, с. 4]. Це сприятиме контролю за корупційними ризиками і участі громадськості у висуненні пропозицій і зауважень щодо цифрових трансформацій, а також створюватиме здоровий простір для дискусій. Прикладом області, яка працює над прозорістю діяльності влади є Полтавська. Так, ОВА запровадила проєкт політики відкритих даних, що дозволяє мешканцям дізнаватися про бюджетні видатки та надходження, рішення, що приймаються на сесіях [10]. Крім зазначеного, відкритість стосується не лише фінансової сфери, а й питань навколишнього середовища. Оскільки бойові дії очевидно призводять до забруднення екосистем, подальше відновлення територій повинно урахувати екологічні показники і передбачати заходи по очищенню середовища. Як приклад, наразі у планах Сумської області – формування інтерактивної карти для відображення інформації про стан атмосферного повітря в режимі реального часу [11].

Для спрямування ресурсів в правильне русло є необхідність в належному обліку і фіксації руйнувань та пошкоджень. Першим містом в Україні з моменту повномасштабного вторгнення, яке запровадило ГІС-модуль пошкоджених об'єктів в рамках програми EUACI став Миколаїв. Така практика уніфікації наслідків війни допомагає спеціалістам створювати акти комісійного обстеження, обліковувати проєкти реконструкцій [12]. Подібний досвід міста допоможе комплексно і зі сторони оцінити масштаби збитків і напрацювати потенційний план відновлення громади.

Що стосується поточних і майбутніх проєктів відновлення, перш за все слід сказати про вже згадану Стратегію регіонального розвитку 2021–2027 на роки. І хоч вона й була затверджена до повномасштабного вторгнення, в ній приділяється значна увага діджиталізації громад, а одним із пріоритетів визначено розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування зокрема у сфері цифровізації. Так само акцент робиться на трансформації соціальних та культурних послуг в електронне середовище, стимулювання економічного відновлення регіонів за допомогою цифрових рішень [13]. На основі цього акту ухвалюються більш конкретизовані регіональні програми цифровізації та інноваційного розвитку. Наприклад, Регіональна програма Одеської області на 2024–2026 роки передбачає створення цифрових інфраструктурних об'єктів, що сприятиме розвитку підприємництва і що є особливо важливим в післявоєнний час, адже підтримка малого та середнього бізнесу прямо впливає на відбудову економіки [14]. На окрему увагу заслуговує проєкт «Дашборд відновлення та розвитку міста Харкова», який був ініційований Департаментом цифрової трансформації Харківської міської ради та КУ «Офіс реформ Харкова», а розроблявся ІТ-компанією EPAM у партнерстві із Kharkiv IT Cluster. Дашборд містить інтерактивну мапу, яка дозволить громадянам оцінити поточний стан міста, контролювати фінансові потоки, а також сприятиме прозорій та ефективній співпраці представників міста з інвесторами. Цей інноваційний сервіс допоможе проаналізувати і визначити найоптимальніше комбінування кількох проєктів для досягнення однієї задачі (наприклад, по відновленню однієї будівлі може бути залучено кілька проєктів, але на різних етапах її відбудови) [15].

Наразі функціонує система DREAM – єдиний цифровий інструмент відновлення громад, який фактично являє собою веб-портал, на якому представники громад можуть пропонувати і реєструвати свої проєкти. Метою такого сервісу є забезпечення прозорого та ефективного впровадження відновлювальних заходів як на національному, так і на місцевому рівнях. Можна сказати, що платформа DREAM слугує своєрідним простором діалогу між громадськістю й громадами, а таке зведення ініційованих проєктів допомагає зробити висновки про потреби населення того чи іншого регіону та контролювати управління фінансами. В рамках Програми відновлення III за підтримки Європейського інвестиційного банку взяли участь 235 громад, а проєкти, які вони висунули реалізовуватимуться якраз таки за допомогою системи DREAM [16].

Однак успішна реалізація інноваційних проєктів неможлива без підвищення цифрової грамотності. Так, населенню її опанування допоможе безперешкодно користуватися всіма електронними сервісами, в свою чергу як представникам органів місцевої влади такі навички є необхідними задля розвитку, так званого, електронного мислення (адже без розуміння самої суті цифрових технологій важко впровадити щось на практиці). На сьогоднішній день для громад проводяться спеціальні тренінги для підвищення цифрової культури: наприклад, Департамент Цифрової трансформації Харківської міської ради ініціював безкоштовний міський курс з цифрової грамотності населення [17], простір взаємодії фахівців з державного управління та бізнесу GOV club за співпраці з ЄС та Міжнародним фондом «Відродження» запровадив проєкт «Основи цифрової безпеки органів місцевого самоврядування в контексті відбудови України» [18].

Висновки. Можна зробити висновок, що наразі цифровізація в Україні відбувається досить активно. Процес відбудови буде, беззаперечно, дуже кропітким, тож ключовим є оптимізація навантаження на місцеві органи влади з метою їх більш ефективної адаптації до кризового повоєнного періоду. Основні моменти, на які слід орієнтуватися громадам можна викласти в наступних тезах:

1. Підвищення громадського моніторингу за інвестиціями, що надані від «донорів». Цей контроль оптимально забезпечити на рівні електронних сервісів, що допоможе населенню з легкістю спостерігати, висувати свої пропозиції, коментувати витрати грошових коштів і заплановані проєкти.
2. Створення уніфікованого веб-простору з повною інформацією про послуги, установи, де їх можна отримати, а за можливості повна цифровізація процесу надання послуг в єдиному сервісі.
3. Формування інтерактивних мап з показниками зруйнованих та пошкоджених об'єктів (за прикладом м. Миколаєва) задля спрощення довгострокового планування відновлення.
4. Заходи по цифровізації підприємництва, як основи економіки держави. Підтримка бізнесу є ключовою в процесі відбудови: автоматизація документообігу, а також цифрове забезпечення підприємців допоможе уникнути зайвих витрат на канцелярське приладдя, а також відкриє простір для креативу і побудови інноваційних бізнес-моделей.
5. Підвищення цифрової грамотності працівників органів місцевої влади та населення. Цифрові технології окрім переваг несуть і деякі загрози, перш за все щодо витоку персональних даних користувачів. Для запобігання ризикам є необхідними навички кібербезпеки та превенції злочинності в онлайн-просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Форум цифрових громад 2023. Фонд Східна Європа : сайт. 23 березня 2023 р. URL: <https://eef.org.ua/forum-tsyfrovyh-gromad-2023/> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Семенишин М. Діджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. U-LEAD з Європою : сайт. 17 березня 2023 р. URL: <https://u-lead.org.ua/news/161> (дата звернення: 10.03.2025).

3. Мапа громад-учасниць. *Громада 4.0 Акселератор цифрової незламності* : сайт. 2023. URL: <https://www.hromada4.org/мап> (дата звернення: 11.03.2025).
4. Стефанович Є. Чому цифровізація громад важлива для відбудови та розвитку України. *Економічна правда* : сайт. 19 травня 2023 р. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/05/19/700312/> (дата звернення: 12.03.2025).
5. Мобільна валізка ЦНАП на варті інклюзивних державних послуг. *EGAP Program* : сайт. 11 жовтня 2023 р. URL: <https://egap.in.ua/story> (дата звернення: 12.03.2025).
6. Мапа соціальних послуг. *Харківська обласна військова адміністрація* : веб-сайт. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/hova-мап-pages> (дата звернення: 15.03.2025).
7. Смарт інфраструктура для післявоєнного відновлення та розвитку громад та територій – слухання у Комітеті з питань цифрової трансформації. *Верховна Рада України* : вебпортал. 27 липня 2023 р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/239493.html (дата звернення: 15.03.2025).
8. Індекс цифрової трансформації регіонів України: підсумки 2024 року. Міністерство цифрової трансформації України. Звіт. 28 с. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/.pdf> (дата звернення: 16.03.2025).
9. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. Аналітична записка. KSE Institute. 22 вересня 2022 р. 28 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (дата звернення: 16.03.2025).
10. Цифрові ініціативи Полтавщини: від політики відкритих даних до підготовки пілотів агродронів. *Міністерство цифрової трансформації України* : веб-сайт. 08 січня 2025 р. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 16.03.2025).
11. Сумщина: цифрові рішення для енергонебезпечності та безпеки. *Міністерство цифрової трансформації України* : веб-сайт. 19 грудня 2024 р. URL: <https://thedigital.gov.ua/regions/news/sumshchina-tsifrovi-rishennya-dlya-energonebezpechnosti-ta-bezpeki> (дата звернення: 16.03.2025).
12. Миколаїв став першим містом в Україні, що впровадило ГІС-модуль пошкоджених об'єктів за підтримки EUACI та уряду Данії. *SOFTPRO* : сайт. 12 листопада 2022 р. URL: <https://softpro.ua/mikolaiiv-vprovadiv-gis-modul-poshkodjenih-obektiv-v-misku-gis> (дата звернення: 16.03.2025).
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.03.2025).
14. Два регіони затвердили програму інформатизації: пріоритети Одещини та Кіровоградщини до 2025 та 2026 років. *Урядовий портал* : сайт. 21 лютого 2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dva-rehiony-zatverdily-prohramu-informatyzatsii-priorytety-odeshchyny-ta-kirovohradshchyny-do-2025-ta-2026-rokiv> (дата звернення: 16.03.2025).
15. Прозоре відновлення Харкова: EPAM Ukraine та Kharkiv IT Cluster спільно з містом реалізують проєкт City Recovery Dashboard. *Kharkiv IT Cluster* : сайт. 27 грудня 2024 р. URL: <https://it-kharkiv.com/prozore-vidnovlennya-kharkova/> (дата звернення: 17.03.2025).
16. Закінчено прийом проєктних пропозицій на третій етап Програми Відновлення України: отримано 453 заявки. *Міністерство розвитку громад та територій України* : сайт. 26 січня 2025 р. URL: <https://mindev.gov.ua/news> (дата звернення: 17.03.2025).
17. Реєстраційна форма для проходження безкоштовного міського курсу з цифрової грамотності – базовий рівень. *Департамент Цифрової трансформації Харківської міської ради*. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfHO4ZNYQwUYM0WGozsihuegba5GaWWx_GQ9psQEELJpxgrvA/viewform (дата звернення: 17.03.2025).
18. Цифрова грамотність для громад. *ГУРТ* : портал. 08 серпня 2023 р. URL: <https://gurt.org.ua/news/trainings/89524/> (дата звернення: 17.03.2025).